

Kakšno vzgojo in izobraževanje v postdigitalni in viralni modernosti?

Uvodnik v tematsko številko

Ko so leta 2010 Združeni narodi (Generalna skupščina 2010) in pet let pozneje Evropski parlament (2015) sprejeli resoluciji – prvo o pravici do izobraževanja v izrednih razmerah, drugo o izobraževanju otrok v izrednih razmerah in dolgotrajnih krizah –, si verjetno nihče ni predstavljal, da bo le nekaj let pozneje prišlo do izrednih razmer, ki bodo zajele celoten planet. Oba dokumenta sta bila napisana predvsem z mislijo na otroke in mlade v vojnih razmerah in ob naravnih katastrofah, toda njuno vsebino je danes zlahka postaviti v kontekst aktualne pandemije covida-19, ki je povzročila, da v pomladnem času letošnjega leta večina učencev, dijakov in študentov po svetu ni imela dostopa do šol in univerz. Večina teh, zlasti v tehnološko razvitem svetu, je sicer imela dostop do (vsaj omejenega) izobraževanja na daljavo, marsikdo pa tudi tega ne.

Omenjeni resoluciji med drugim poudarjata, da: (1) je potrebno pravico do izobraževanja uresničevati tudi v izrednih razmerah, pri čemer naj izobraževanje postane sestavni del humanitarnega načrta vsake države; (2) izobraževanje v izrednih razmerah terja posebej načrtovane, prožne in inkluzivne pristope, opirajoč se na sodobno tehnologijo; (3) mora zagotavljanje izobraževanja biti prioriteta nacionalnih oblasti; (4) mora kakovostno izobraževanje učencem dati občutek normalnosti, stabilnosti, strukture in upanja (Generalna skupščina 2010). Pri tem *Resolucija Evropskega parlamenta* (2015) še dodatno poudarja, da je tudi v izrednih okoliščinah treba spoštovati pravice vseh otrok brez diskriminacije glede na etično pripadnost, narodnost, hendikep ali socialni status staršev oziroma njihov status migranta ali rezidenta ter da je »splošen dostop do kakovostnega javnega izobraževanja, in sicer ne zgolj osnovnošolskega, ampak tudi – in enako pomembno – srednje- in višješolskega, bistven za preseganje neenakosti in izpolnjevanje ciljev trajnostnega razvoja« (prav tam, str. 3). Ker konflikti, krize in naravne nesreče ovirajo izobraževanje in razvoj, Evropski parlament posebej opozarja tudi na pomen razvoja vzdržljivih sistemov izobraževanja, ki bo potekalo v varnem in spodbudnem okolju, ter poudarja, da je univerzalno in visokokakovostno javno izobraževanje katalizator gospodarskega razvoja in odpravljanja socialnih, sanitarnih, psiholoških in drugih posledic kriznih situacij (prav tam, str. 4).

Dokler beremo takšna besedila z mislijo na neke druge prostore in neke druge ljudi, v nas morda vzbudijo nelagodje ali sočutje, a v resnici smo brezbrizni. Zdaj pa sta nas lastna ranljivost in negotovost udarili z vso silo in pokazali, da moramo o vzgoji in izobraževanju začeti razmišljati drugače. Politiki, uradniki in praktiki na vseh ravneh izobraževalnega sistema s(m)o z veliko mero improvizacije začeli, bolj ali manj zavzeto in uspešno, reševati najbolj pereče probleme, ampak resoluciji opominjata, da to ni dovolj. Izredne razmere postajajo del našega vsakdana in

nanje se je treba celovito pripraviti. V nasprotnem primeru bo izgubljala nacionalna ekonomija in izgubljali bodo ljudje, najprej najbolj ranljivi, potem tudi vsi ostali. V ZDA so že naredili prve ocene, koliko škode za BDP je in bo imelo zaprtje šole, in ocene niso spodbudne (Dorn idr. 2020).

Na razmere smo se odzvali tudi raziskovalci. Tako je duhovito pripomnil Petar Jandrić, ustanovitelj revije *Postdigital Science and Education*, v uvodniku številke, ki je izšla med pomladansko karanteno: »Ko 16. marca 2020 v samoizolaciji v svojem stanovanju v Zagrebu na Hrvaškem pišem te besede, je prihodnost pandemije nejasna [...] edina napoved, na katero bi si drznil staviti, [je] ta, da bodo znanstvene revije v prihajajočih mesecih prejele veliko število člankov.« (Jandrić 2020 a) Razlog za to ne bosta zgolj čudenje in raziskovalni duh, ampak tudi globalna znanstvena politika, ali kot pravi avtor: »Dobrodošli v viralni modernosti, kjer produciramo vse več raziskav za vse manj ljudi in kjer je lažje zadeti na loteriji kot biti slišan.« (Jandrić 2020 b, str. 352)

Stavo bi Jandrić seveda dobil in to potrjujejo tudi slovenski raziskovalci. Ko je uredništvo *Sodobne pedagogike* proti koncu pomladi v javnost poslalo poziv za prispevke, ki obravnavajo tematiko vzgoje in izobraževanja med pandemijo, si nismo predstavljali, da je med raziskovalci in (univerzitetnimi) učitelji kriza spodbudila toliko razmisleka in toliko raznolikih raziskav. Preveč za eno tematsko številko. Zato smo se odločili, da pripravimo dve, tematsko in posebno, ter v njima damo glas čim večjemu številu avtorjev. In to – verjetno naivno – v upanju, da bo glas avtorjev tudi slišan. Tematsko številko bralec zdaj drži v roki, posebna pa na police prihaja v začetku prihodnjega leta. Vsi prispevki so izjemno zanimivi pričevalci tega posebnega zgodovinskega obdobja. Še zdaleč pa nimajo zgolj zgodovinske vrednosti, saj prinašajo spoznanja, pomembna za nadaljnji razvoj pedagoške prakse, in hkrati nakazujejo nove poti v raziskovanju vzgoje in izobraževanja v času, ki ga, kot v svojem članku *Postdigitalni izziv izobraževanja v času pandemije* (The Postdigital Challenge of Pandemic Education) navaja **Petar Jandrić**, nekateri avtorji imenujejo postdigitalna viralna modernost. Postdigitalno stanje ob tem opredeljuje kot težko ulovljiv, kompleksen in nepredvidljiv preplet biološkega in informacijskega sveta, preplet digitalnih in analognih vidikov človeškega stanja in človeške skupnosti. V tej skupnosti se širijo virusi, patogeni, ki jih znanstveniki postavljajo nekje med neživo in živo naravo, ker se ne morejo razmnoževati brez gostiteljske celice, a razvijajo se zelo hitro in so že večkrat krojili zgodovino človeštva (Peters idr. 2020). Podobno kot virusi v naravi se v digitalnem svetu nekontrolirano širijo digitalni virusi, ki imajo lahko na človeško skupnost tudi izjemno velik in destruktiven vpliv. Kot virusi pa se širijo tudi dezinformacije, lažne novice, obrekovanja, žalitve, ki puščajo enako usodne posledice. V tem kontekstu je naloga pedagogov, da se odmaknemo od ozkih učnotehnoloških vprašanj in se v celoti posvetimo vprašanju temeljnega poslanstva vzgoje in izobraževanja v novih razmerah. Lahko se strinjamo z Jandrićevim poudarkom, da kritična pedagogika še ni izgubila svojega pomena, saj vztraja pri boju proti vsem oblikam družbene nepravilnosti in nedemokratičnosti. Na koncu pa se vedno izkaže, da je kritika izobraževanja pravzaprav kritika kapitalizma, zaključuje.

Prizadevanja za demokratično izobraževanje ne glede na razmere morajo potekati v sodelovanju teorije in prakse, raziskovalcev in praktikov, to poudarja tudi **Charl Wolhuter** v prispevku z naslovom *Covid-19: blisk strele za primerjalno in mednarodno pedagogiko?* (Covid-19: A ray of lightning for Comparative and International Education?). Pandemija je osvetlila nekatere probleme v izobraževanju in raziskovanju izobraževanja na globalni ravni, zato Wolhuter poziva raziskovalce tudi s področja primerjalnega in mednarodnega raziskovanja izobraževanja, da presežejo inercijo in se skupaj s praktiki lotijo temeljnih vprašanj o vlogi vzgoje in izobraževanja, zlasti o njunem prispevku k humanizaciji družbe.

Kakšna pa je vloga učitelja in vzgojitelja med pandemijo? Sta med prvimi v bojnih vrstah (frontline workers), kot so to določili na Islandiji v prvem valu epidemije, ko so se odločili, da vrtci in osnovne šole ostanejo odprte? Islandske oblasti so izobraževanje postavile med svoje prioritete. A raziskava, katere rezultate predstavljata **Kristín Dýrfjörð** in **Anna Elísa Hreiðrasdóttir** v članku *Izkušnja vrtecev, odprtih v času med pandemijo covid-19: pogled zaposlenih* (Keeping pre-schools open during Covid-19: The Employees' perspective), kaže, da so vzgojitelji to svojo vlogo sprva opravljali z veliko optimizma in občutka koristnosti, potem pa je zagnanost deloma skopnela, kar je bilo pri nekaterih posledica strahu pred okužbo, pri drugih pa upada zaupanja v šolske oblasti, ki so v očeh zaposlenih v predšolski vzgoji kazale pomanjkljivo poznavanje predšolskega sistema.

Ni treba doživeti pandemije – je pa ta zagotovo to zavedanje okrepila –, da bi vedeli, da mora v demokratični družbi temeljno poslanstvo vzgojno-izobraževalnega sistema biti njegov prispevek k humanizaciji človeka in medčloveških odnosov. Pravično delovanje sistema, šol in učiteljev je zato eno temeljnih načel, ki pa ga, kot opozarjajo tudi avtorji v pričujoči številki, (ne)odziv šolskih oblasti nepopravljivo ruši. **Zdenko Medveš** v eseju *Šolanje na daljavo – zamujena priložnost* na podlagi analize odziva slovenske šolske politike utemeljuje, da ta sledi meritokratskemu razumevanju šolske pravičnosti, »saj spodbujanje domače pomoči pri učenju nedvomno računa na neposredne učinke investiranja domačega kulturnega kapitala v znanje in razvoj otrok«. Ta misel je v teoriji in tudi globalni izobraževalni politiki že davno presežena; danes prevladuje stališče, da mora šola dosegati učne rezultate brez pomoči staršev. Še huje, čeprav je strokovna in laična javnost hitro zaznala, da vodi kaotična situacija v povečevanje razlik med učenci glede na njihovo ozadje, je šolska politika ta problem »pometla pod preprogo z neverjetno brezbriznostjo, aroganco in neukostjo«.

Ali je v razmerah fizičnega zaprtja šol sploh mogoče ohraniti pravičnost in humanost sistema? Morda ne v popolnosti, toda odgovor je pritrdilen. Kot navaja Medveš, imamo na voljo številne mehanizme, s katerimi bi posledice fizičnega zaprtja šol lahko ublažili in situacijo izkoristili tudi za uresničitev nekaterih višjih vzgojno-izobraževalnih ciljev: (1) uvajanje takšnih učnih oblik izobraževanja na daljavo, ki krepijo socialne stike med vrstniki in učitelji; (2) spodbujanje različnih oblik sodelovalnega učenja; (3) uveljavljanje medsebojne pomoči med učenci in načela individualizacije, ki je hkrati »sredstvo za zmanjševanje razlik pri doseganju skupnih ciljev in standardov, a hkrati orodje za povečevanje razlik, saj se kaže kot spodbujanje k individualnemu iskanju, uporabi različnih poti učenja, doseganju

višjih ravni znanja, iskanju novih argumentov in interpretacij vsebin ter končno k iskanju svojega mesta v svetu«; (4) sistematično spremljanje učnih dosežkov in s tem izenačevanje pogojev dela med šolami; graditi na novopridobljenem znanju učiteljev, v katerega so ti vložili zelo veliko truda, in ga nadgraditi z ustreznimi izobraževanji.

Namesto vsega tega pa smo spremljali okrepitev procesov depedagogizacije in medikalizacije izobraževanja. Ali kot v prispevku *Prosvetna politika in vzgoja v času pandemije* ugotavlja **Robi Kroflič**, dogaja se tisto, čemur Biesta (2010) pravi *učenje* (learnification): nevarno spreminjanje izobraževalnih sistemov v tovarno produkcije in nadzora družbeno zaželenih učnih dosežkov. Vprašani, kaj in kako poučevati (tudi na daljavo), sta podrejeni vprašanju, čemu poučevati, čemu naj služi izobrazba in z njim poučevanje. »Biti v dialogu v svetu, okuženem s koronavirusom, seveda pomeni poseči v obstoječe učne načrte in kontekstualizirati šolsko znanje. Soočenje s covidom-19 je medicinski, pa tudi širši družbeni problem, ki ga je mogoče povezati s številnimi kurikularnimi vsebinami na vseh ravneh izobraževanja. Je hkrati problem, ki je tako v času zaprtja vrtcev in šol kot kasnejšega odprtja vzgojno-izobraževalnih institucij ob strogih preventivnih ukrepih korenito posegel v bivanjske navade otrok in mladostnikov, zato bi v njih zlahka prebudili zanimanje za vsebine, ki bi jim pomagale razumeti novo realnost, v kateri so se znašli,« odlično formulira avtor. Problem je, da sta učenje in poučevanje s pomočjo digitalnih medijev večinoma zasnovana na informacijskem modelu vednosti, ki znanje reducira na zaporedje transakcij podatkovnih informacij, ob tem pa spregleda, da znanje pomeni ustvarjanje kompleksnih pomenov.

Hkrati, kot ugotavljata tako Medveš kot Kroflič, se šolstvo medikalizira, kar pomeni, da se pedagoški problemi opisujejo kot medicinski, torej kot bolezni in motnje, ki se »rešujejo« z medicinskimi in ne pedagoškimi tehnikami in pristopi. Del depedagogizacije in medikalizacije je tudi pokroviteljsko opisovanje mladih kot neodgovornih oseb, ki brez razmisleka o posledicah hodijo po zabavah in širijo virus. Namesto pokroviteljskega odnosa bi morali v šolah okrepiti vzgojno dimenzijo poučevanja, ki je zaradi omejitve stikov okrnjena, a hkrati še bolj nujna, da pomaga mladim reflektirati »intenzivno doživljanje ogrožajočih in omejevalnih vidikov lastnega bivanja«, zapiše Kroflič. Pri tem je lahko v pomoč tudi ustvarjalna raba IKT, ki je lahko v podporo različnim oblikam pedagoške komunikacije.

Medikalizacijo problematizira tudi **Zdenko Kodelja**, ki v članku *Šolstvo v času pandemije: izobraževanje na daljavo* citira Comte-Sponvilla: grozi nam »panmedikalizem«, ki se kaže v tem, da postavljamo zdaj »zdravje – in ne več pravičnosti, ljubezni ali svobode – za najvišjo vrednoto«. Medicina je sicer pomembna, vendar ne more nadomestiti politike, morale, duhovnosti, pa tudi pedagogike ne. Kodelja posebej opozarja, da je danes ključen element pravičnosti v izobraževanju postala digitalna pravičnost, ki bi morala biti pomemben cilj šolske politike: »vsak učenec mora imeti doma možnost uporabe računalnika in interneta; učitelji in učenci morajo pridobiti zadostno računalniško pismenost; učenci morajo tudi bolj razviti zmožnost organizacije lastnega učenja in se naučiti, kako se učiti; razviti je treba specialne didaktike oziroma metodike poučevanja na daljavo«. Na koncu velja postaviti v ospredje avtorjevo misel, da je z vidika pravičnosti in legalnosti sistema treba pod

vprašaj postaviti stališče ministrstva, da je vse načrtovane ukrepe mogoče izvesti na obstoječi pravnoformalni zasnovi slovenskega šolskega sistema. Deloma bi lahko problem rešili z dodatnimi finančnimi in materialnimi vložki, a brez prilagoditve pravnoformalnih predpisov preprosto ne gre.

Da depedagogizacija in medikalizacija šolskega prostora nista zgolj teoretska konstrukta, priča raziskava, ki so jo opravile **Janja Žmavc, Sabina Autor in Alenka Gril**. V članku s povednim naslovom »*Tudi mama se vam zahvaljuje in vas pozdravlja*« – *Pedagoški proces z otroki priseljencev med epidemijo covid-19* so pokazale, da so navodila, ki so jih pripravili na Zavodu za šolstvo, šole in učitelje spodbujala, da znižujejo pričakovanja do svojih učencev priseljencev, namesto da bi jih spodbujala k diferenciranemu in individualiziranemu delu. Učitelji v običajnih razmerah pouk notranje diferencirajo in individualizirajo večinoma spontano, brez vnaprejšnje priprave. To je didaktično neustrezna praksa, ki je svojo negativno plat pokazala v razmerah izobraževanja na daljavo, ki ne dopušča spontanosti, ampak terja temeljite priprave. Učitelji so pri delu z učenci priseljenci zaznali številne težave in jim skušali pomagati po svojih najboljših močeh. Avtorice ugotavljajo, da so učitelji osrednjo pozornost namesto kakovostnemu usvajanju znanja namenjali komunikaciji z učenci ter odnosom. S tem vloga učitelja iz poučevalne prehaja v terapevtsko, kar bi dolgoročno lahko vodilo v terapevtizacijo izobraževanja, pred katero svari Furedi (2016).

Prenos poučevanja iz fizičnega v virtualni prostor terja drugačno znanje in naravnost učitelja, hkrati pa lahko pričakujemo tudi višjo raven stresa. **Živa Krajnc, Adelisa Huskić, Zala Kokol, Tina Kos in Katja Košir** so v svoji raziskavi, katere rezultate predstavljajo v članku z naslovom *Stališča, zaznana kompetentnost, zaznana opora in stres pri učiteljih in svetovalnih delavcih osnovnih in srednjih šol v začetnem obdobju pouka na daljavo zaradi epidemije covid-19*, med drugim preverjale občutek kompetentnosti pedagoških delavcev za uporabo IKT, njihova stališča do poučevanja na daljavo, zaznano oporo pri delu in raven stresa, ki ga občutijo. Rezultati kažejo, da so udeleženci, zaposleni v srednjih šolah, poročali o višji zaznani kompetentnosti za uporabo IKT-orodij, pozitivnejših stališčih do izobraževanja na daljavo ter nižji stopnji stresa kot zaposleni v osnovnih šolah. Prav tako so v primerjavi z zaposlenimi v osnovnih šolah bolj ugodno ocenjevali komunikacijo z dijaki ob delu na daljavo in odzive dijakov. Poleg tega so o višji zaznani kompetentnosti za uporabo IKT pri pouku, pozitivnejših stališčih do pouka na daljavo ter nižji stopnji stresa poročali udeleženci, ki so bili predhodno vključeni v projekt(e) usposabljanja za uporabo IKT. Rezultati dodatno utemeljujejo potrebo po ustreznem izobraževanju učiteljev ter zagotavljanju podpore pri iskanju inovativnih pedagoških poti.

Perspektivo učencev pa je v središče svojega raziskovanja vzela **Tanja Oblak Črnič**. V članku z naslovom *Scenariji šolskega vsakdana med epidemijo s perspektive otrok* predstavlja rezultate pilotne raziskave, izvedene na priložnostnem vzorcu osnovnošolcev. Študija med drugim kaže, da so se anketirani učenci v pomladnem času na pouk na daljavo relativno pozitivno odzvali, hkrati pa zaznali pomanjkljivosti in rešitve. Ključno omejitev izoliranega vsakdana so pričakovano zaznali v odsotnosti socialnih stikov in tudi v prepovedi gibanja zunaj doma. Na podlagi te

pilotne raziskave je avtorica identificirala pet ločenih scenarijev: od splošnega nezadovoljstva in konkretizacije ovir s poukom na daljavo do navdušenosti nad nastalo situacijo. Večjo obremenjenost s šolskimi obveznostmi so čutila dekleta, fantje pa so v primerjavi z njimi izrazili večjo avtonomijo pri preživljanju prostega časa.

Tudi na področju izobraževanja odraslih je problem pravičnosti izjemno pereč. **Borut Mikulec** v članku *Diskurz krize, pandemija covid-19 in izobraževanje odraslih* navaja napovedi andragoških strokovnjakov, da prihaja do okrepitve Matejevega učinka, ki opisuje stanje, v katerem tisti, ki že imajo veliko znanja, dobijo tega še več, tisti, ki ga imajo malo, pa manj. Glede na velik delež izobraževanja odraslih, ki je povezan z delom, »bodo prosperirali predvsem tisti odrasli s stabilnimi in dobro plačanimi delovnimi mesti, saj jim bodo ta omogočala priložnosti za učenje, izobraževanje in profesionalni razvoj, medtem ko bodo priložnosti za tiste, ki bodo izobraževanje najbolj potrebovali (revni, izključeni, stari, migranti ipd.), ostale omejene«, ugotavlja Mikulec. Hkrati pa se bo zaradi krize izobraževanje za potrebe trga dela še okrepilo, saj bodo odrasli, ki so zaradi krize padli v ranljivejši položaj, potrebovali izpopolnjevanje ali prekvalificiranje. Zdi se, da se pandemija izrablja kot priložnost za preoblikovanje (do zdaj »pokvarjenega«) izobraževanja in s tem za krepitev globalnega prodajnega trga, saj so izobraževalna tehnološka podjetja med epidemijo prek »zastojnsko« ponujenih platform zbirala podatke in oblikovala poslovni model za ustvarjanje dobička.

Esej in znanstvene članke pa dopolnjujejo trije prispevki iz prakse. Svoje izkušnje in doživljanja z bralci delijo tri učiteljice prvega vzgojno-izobraževalnega obdobja. **Katarina Vinšek** v prispevku *Pouk na daljavo – skoči in plavaj* nazorno pokaže, kako so učitelji s polno mero entuziazma na eni strani in improvizacije na drugi plaval v brzicah, na katere jih nihče ni pripravil. Prispevek *Izkušnja z izobraževanjem na daljavo v 1. razredu osnovne šole* **Mojce Žugič Perić** je lep prikaz didaktične inovativnosti in iznajdljivosti. Avtorica je prikazala, kako je mogoče tudi na daljavo izvajati medpredmetno povezovanje, dosegati tudi funkcionalne in vzgojne cilje ter spodbujati ustvarjalnost otrok. Podoben primer iznajdljivosti in domiselnosti je opisan v članku *Pouk na daljavo – mala malica zame in za tretješolce* avtorice **Nives Žirovnik**. Vsi trije prispevki iz prakse pritrjujejo razpravam in raziskavam, ki kažejo, da je mogoče tudi na daljavo razvijati pedagoški odnos, delovati vzgojno in spodbujati ustvarjalnost. Zahteva pa takšno delo velike napore in čustveni angažma, ki ga na dolgi rok ni mogoče vzdrževati. Učitelji potrebujejo podporo, znanje in takšne razmere za delo, ki ne izčrpavajo in ne prelagajo skrbi za kakovost zgolj na njihove rame. Velja poudariti, da so prispevki nastali v pomladnem oziroma poletnem času, ko smo predvidevali, kot poudarja tudi Živa Kranjc s soavtoricami, da bo pouk na daljavo nekaj prehodnega, to pa je pomemben dejavnik zaznav, ki se v okoliščinah podaljševanja izrednih razmer lahko spremenijo ter vodijo v več stresa, izčrpanja in manj navdušenja.

Tematsko številko zaokrožujeta dve odprti pismi z naslovoma *Odziv na (strokovne) rešitve ob ponovnem vključevanju otrok v vrtce in Kaj je treba zagotoviti, da bo ocenjevanje znanja v času izobraževanja na daljavo strokovno legitimno?* Pismi sta nastali v prvem valu epidemije. Na šolske oblasti so ju naslovili strokovnjaki s področja vzgoje in izobraževanja, a sta (žal) še vedno večinoma aktualni besedili,

ki izražata izjemno zaskrbljenost avtorjev za kakovost javnega šolstva, od katerega je ministrstvo, tako se zdi, dvignilo roke. Danes je december, učenci vseh starosti so spet doma, številnih izzivov pa oblasti še vedno niso začele reševati. Ministrica svojo odgovornost raje prelaga na šole in učitelje ter zavaja javnost (Klipšteter 2020), namesto da bi priznala svoje napake in nemoč ter prepustila svoje mesto kompetentnejši osebi.

*Dr. Klara Skubic Ermenc in Nina Breznikar,
tematski urednici*

Literatura in viri

- Biesta, G. J. J. (2010). *Good education in an age of measurement: Ethics, politics, democracy*. New York: Routledge.
- Dorn, E., Hancock, B., Sarakatsannis, J. in Viruleg, E. (2020). *Covid-19 and student learning in the United States: The hurt could last a lifetime*. McKinsey & Company.
- Evropski parlament. (2015). *Izobraževanje otrok v izrednih razmerah in dolgotrajnih krizah. Resolucija Evropskega parlamenta z dne 26. novembra 2015 o izobraževanju otrok v izrednih razmerah in dolgotrajnih krizah* P8_TA(2015)0418 (2015/2977(RSP)).
- Furedi, F. (2016). *Zapravljeno: Zakaj šola ne izobražuje več*. Ljubljana: Krtina.
- Generalna skupščina. (2010). *Resolution adopted by the General Assembly on 9 July 2010 [without reference to a Main Committee (A/64/L.58 and Add.1)] 64/290. The right to education in emergency situations*. United Nations. A/RES/64/290.
- Jandrić, P. (2020 a). Postdigital research in the time of Covid-19. *Postdigital Science and Education*, 2 št. 2, str. 233–238.
- Jandrić, P. (2020 b). The day after Covid-19. *Postdigital Science and Education*, 2, št. 3, str. 531–537.
- Klipšteter, T. (2020). *Izobraževanje: Viralna zavajanja ministrice Simone Kustec*. Dnevnik. 13. november 2020.
- Peters, M. A., McLaren, P. in Jandrić, P. (2020). A viral theory of post-truth. *Educational Philosophy and Theory*, str. 1–23.

